

Statistics Sweden

Statistiska centralbyrån

Regional ekonomisk tillväxt

– förutsättningar, indikatorer och mått

2005:1

I serien Bakgrundsfakta presenteras bakgrundsmaterial till den statistik som avdelningen för miljö- och regionalstatistik vid SCB producerar. Det kan röra sig om produktbeskrivningar, metodredovisningar samt olika sammanställningar av statistik som kan ge en överblick och underlätta användandet av statistiken.

SCB-publikationer, kan beställas från:
Statistiska centralbyrån, SCB, Publikationstjänsten, 701 89 ÖREBRO,
telefon 019-17 68 00 eller fax 019-17 64 44.

Du kan också köpa SCB:s publikationer i **Statistikbutiken**:
Karlavägen 100, Stockholm

Bakgrundsfakta

Regional ekonomisk tillväxt

– förutsättningar, indikatorer och mått

2005:1

Statistiska centralbyrån
2005

Growth in the regional Economy

– conditions, indicators and estimates

Statistics Sweden
2005

Tidigare publicering –
Previous publication –

Producent SCB, Avdelningen för miljö- och regionalstatistik
Producer 701 89 Örebro

Förfrågningar Björn Tegsjö, tfn: +46 19 17 63 38
Inquiries bjorn.tegsjo@scb.se

Omslag: Ateljén, SCB

Om du citerar ur denna publikation, var god uppge källan:
Källa: SCB, Bakgrundsfakta

© 2005 Statistiska centralbyrån

Enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk är det förbjudet att helt eller delvis mångfaldiga innehållet i denna publikation utan medgivande från Statistiska centralbyrån

ISSN 1653-316x Bakgrundsfakta
ISSN 1653-2333 Miljö- och regionalstatistik

Printed in Sweden
SCB-tryck, Örebro 2005:02

Förord

Tillväxt och regional tillväxt är numera ständigt aktuella begrepp både bland allmänheten och bland experter. Tillväxt ses ibland som en motsättning till välfärd och ibland som en förutsättning för välfärd. Regional tillväxt ses av vissa som en förutsättning för att regioner ska kunna överleva med acceptabel levnadsnivå och samhällelig service.

Studier av regional tillväxt genomförs av en mängd forskare inom flera discipliner på universiteten och av ett flertal statliga myndigheter. Definitioner av begreppet tillväxt och hur tillväxten ska mätas varierar mellan olika studier och mellan myndigheter. Till stor del beror detta på att begreppet är omtvistat och möjligheterna att använda varianter som passar egna syften är stora och frestande. Ett annat problem är att den strikt formulerade definitionen i nationalekonomisk teori tycks avvika från de allmänt accepterade modifieringarna.

Varför ger sig SCB in bland dessa aktörer av vilka många har som sin huvuduppgift att belysa en mängd aspekter på regional tillväxt? Svaret kan sammanfattas med att det vid SCB finns kunskap och kännedom om statistikällor och dess innehåll. Detta är av vikt för att på ett allsidigt sätt kunna belysa olika aspekter på begreppet regional tillväxt. Kontakter med forskare och utredare i samband med statistikbeställningar inom området har också ökat kompetensen vid SCB. Kännedom om statistikutbudet är viktig i sökandet av statistik för att mäta och ta fram indikatorer för regional tillväxt. Även kunskapen om statistikens kvalitet och lämplighet för olika ändamål är ett skäl till att SCB gör denna kartläggning.

Arbetet med och publiceringen av föreliggande rapport kan ses som ett led i SCB:s strävan att delta i diskussioner och upprätthålla kontakter med dem som arbetar inom samma område. Med andra ord vill SCB utifrån sina förutsättningar och sina komparativa fördelar som statistikproducent bidra i strävan att öka kunskaperna inom området regional tillväxt.

Föreliggande skrift har utarbetats av Henrik Alfredson, Hans Björklund, Folke Carlsson, Birgitta Edberg, Lena Andersson och Björn Tegsjö, samliga vid SCB.

Statistiska centralbyrån i augusti 2005

Lars Melin
Chef, Avdelningen för miljö- och regionalstatistik

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	7
Bakgrund och syfte	9
Tillväxt – ett ofta använt begrepp	9
Regional tillväxt – ett projekt vid SCB	9
Syfte	9
Modell för uppläggningsen av studien.....	10
Tillväxtbegreppet inom nationalekonomin	12
Förändring i BRP – ett mått på regional ekonomisk tillväxt.....	14
Bruttoregionprodukten, BRP	14
BRP och regional ekonomisk tillväxt	15
Ekonomisk tillväxt, BRP, sysselsättning, arbetade timmar och produktivitet	15
BRP och ekonomisk välfärd	16
BRP per sysselsatt.....	16
BRP per invånare.....	17
Sysselsättning.....	17
Förvärvsintensitet (antal sysselsatta per invånare)	17
Tillväxtens spridning	17
Tillväxten i landsdelarna.....	18
Regionala indelningar	21
Lokala arbetsmarknader	21
Förutsättningar för regional tillväxt	23
Näringsstruktur	24
Företagaranda	25
Statliga satsningar	26
Befolkning	28
Sociala förutsättningar	29
Utbildning.....	30
Miljömässiga förutsättningar	31
Indikatorer på regional ekonomisk tillväxt	33
Befolkning	33
Omsättning	33
Lönesumma.....	33
Referenser	35

Sammanfattning

Finns det adekvata mått på regional tillväxt? Tillväxt är ett begrepp som används i många sammanhang och för olika ändamål. I denna promemoria diskuteras tillväxtbegreppet ur ett flertal vinklar. Först har en modell tagits fram som syftar till att illustrera sambanden mellan själva tillväxten å ena sidan och förutsättningar för tillväxt, indikatorer på tillväxt och effekter av tillväxt å andra sidan.

Därefter behandlas begreppet tillväxt dels ur nationalekonomisk synvinkel och dels hur tillväxten vanligen mäts med hjälp av produktionsmått som BNP och BRP (bruttoregionprodukten). Ett antal mått som utgår från produktionsförändringar i regioner behandlas liksom sambandet med produktivitet.

Som mått på regional tillväxt föreslås utvecklingen av regionernas bruttoregionprodukt. En klar distinktion görs till andra sätt att mäta tillväxt som mer liknar förändringar i regionens produktivitet. Ett flertal av de mått som brukar användas för att beräkna både tillväxt, produktivitet och välfärdsförändringar tas upp och exempel på tillämpningar redovisas.

Den funktionella geografiska indelningen i lokala arbetsmarknader (LA) är utgångspunkt för studier av förutsättningarna för regional tillväxt. Bland de förutsättningar för regional tillväxt som redovisas märks näringsstruktur, företaganda, statliga satsningar, befolkning och utbildning. Samband mellan förutsättningar och BRP-utveckling i lokala arbetsmarknader undersöks.

Några förslag till indikatorer vars syfte är att skatta utvecklingen i brist på aktuella BRP-siffror avslutar promemorian. Befolkningsutveckling och lönesummor ingår bland indikatorerna för regional tillväxt.

Bakgrund och syfte

Tillväxt – ett ofta använt begrepp

Begreppet tillväxt har blivit ett av de mest använda begreppen bland dem som diskuterar möjligheten att förbättra Sveriges konkurrenskraft och få tillbaka Sverige högt upp på de internationella listorna över ekonomisk framgång. Tillväxt är viktigt som en förutsättning för ekonomiskt välstånd. Dessutom ska tillväxten helst vara både hållbar och omfatta alla regioner.

Regional tillväxt – ett projekt vid SCB

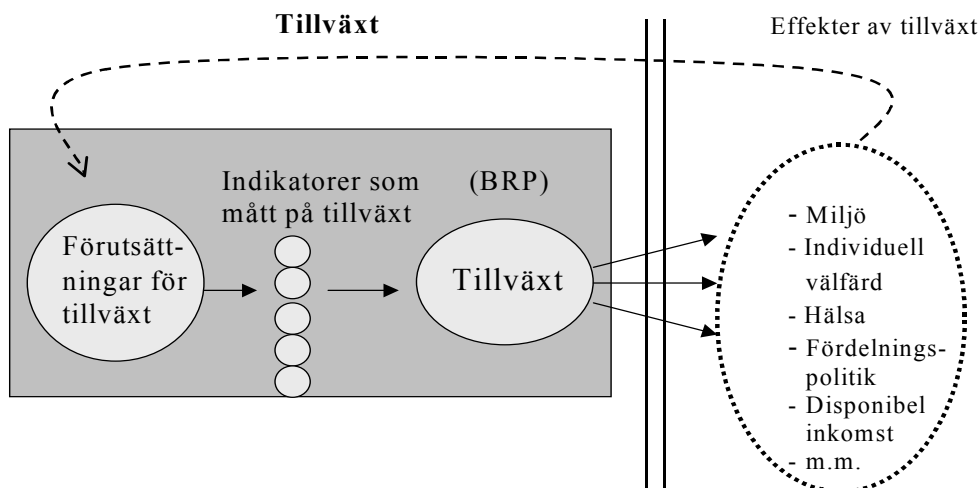
Även vid Statistiska centralbyrån (SCB) har begreppet uppmärksamats och lett till att ett projekt påbörjats med avsikten att på ett bättre sätt redovisa den regionala tillväxten i Sverige. Många av de ingredienser som krävs för en god statistisk beskrivning av regional tillväxt finns vid SCB. Bland dessa kan nämnas tillgång till och kunskap om en mängd statistik-källor som skulle kunna användas för att statistiskt belysa den regionala tillväxten på ett bättre sätt. Vid SCB finns också erfarenhet att utnyttja funktionella arbetsmarknadsregioner (lokala arbetsmarknader och pendlingsomland) för att på ett adekvat sätt belysa de regionala aspekterna på tillväxten. Även aspekter som "hållbarheten" i tillväxten liksom infrastrukturen, befolkningssammansättning och täthet utgör viktiga förutsättningar för tillväxtens storlek och utformning och är en del av denna studie.

Syfte

Syftet med denna rapport är bland annat att föreslå adekvata mått på regional tillväxt. Vid sidan av detta redovisas förutsättningar för tillväxt och indikatorer på tillväxt. Ett annat syfte med projektet är att försöka beräkna vilka regionala förutsättningar som har störst betydelser för tillväxtens utveckling. I en senare del av projektet kommer sambanden mellan faktorerna att studeras och multivariat analys att tillämpas.

Modell för uppläggningen av studien

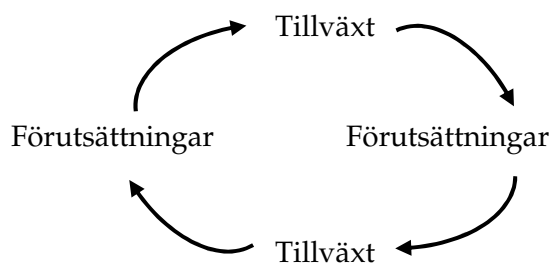
Tillväxtmodell i projektet

Ovan ges en illustration över ekonomisk tillväxt. Figuren visar tillväxt som en process och tar utgångspunkt i de förutsättningar ett samhälle innehar och som påverkar tillväxtens utveckling. Dessa förutsättningar utgör således grunden för tillväxtens storlek. Förutsättningarna kan komma att förändras och denna förändring mäts genom indikatorer, t.ex. en förändring av lönesumman eller en ökning/minskning av befolkningen. Förändringarna kan således betraktas som indikatorer för olika aspekter på tillväxten.

När förutsättningar för tillväxt förändras påverkar detta tillväxtens struktur och storlek. Tillväxten för i sin tur med sig olika effekter på samhället och ekonomin. En hög tillväxt kan ge oönskade effekter i form av ohälsa eller försämringar i naturmiljön som i nästa skede ger sämre förutsättningar. Oftast innebär dock hög tillväxt, direkt eller indirekt, önskade effekter i form av högre välfärd och därmed bättre förutsättningar för ytterligare tillväxt.

Tillväxt och förutsättningar

På så vis förändrar och anpassar sig alltså samhället efter tillväxtens nya nivå. Denna nivå övergår sedan till att bli utgångspunkten i processen, varvid indikatorerna återigen mäter förutsättningarna och dess förändringar.

I projektet bortses från den del av modellen som behandlar effekterna av tillväxt. Detta görs dels med anledning av att tillväxtens effekter är svåra att mäta eftersom de återfinns i en dynamisk, ständigt föränderlig omvärld. Tillväxten anses påverka en mängd faktorer vilka i sin tur återgår till att påverka tillväxten. Detta cykliska omlopp gör att de renodlade effekterna av tillväxt blir svåra att finna. Det förhållande som råder effekterna emellan är ytterligare en grund till att området blir komplicerat då det även finns en möjlighet att effekterna av tillväxt påverkar varandra inbördes.

Med ovanstående diskussion som bakgrund uppkommer ytterligare en anledning till att tillväxtens effekter lämnas utanför detta projekt, nämligen värderingar. Områdets komplexitet samt de värden som ligger i de faktorer som tillväxten anses påverka, såsom hälsa, miljö och välfärd, gör det svårt att objektivt fastställa fakta. Den subjektiva värderingen blir nästan en förutsättning för att kunna föra en diskussion kring tillväxtens effekter och det är inte projektets syfte att bistå med den typen av värdesättning.

Tillväxtbegreppet inom nationalekonomin

I den mer strikta nationalekonomiska litteraturen brukar man skilja på *tillväxt* och *produktionsökning*.

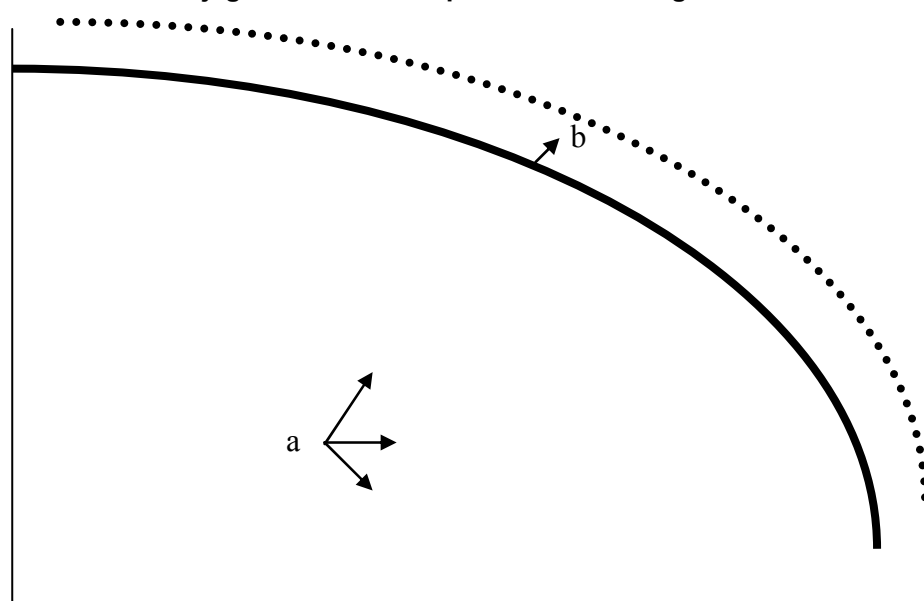
Tillväxt betyder då ökning av *produktionskapaciteten*. Denna kan öka antingen genom att 1) produktiviteten ökar eller genom att 2) tillgången på produktionsfaktorer ökar.

Om man använder arbetsproduktiviteten, d.v.s. produktionen/arbetstimme, som mått på produktiviteten, kan produktiviteten öka genom att mängden realkapital (maskiner, byggnader och anläggningar) ökar, genom att den tillgängliga mängden råvaror ökar eller genom att produktionstekniken förbättras. Arbetsproduktiviteten kan alltså öka antingen genom att arbetarna använder bättre tekniska lösningar eller genom att de får fler och bättre redskap. Det är oftast svårt att veta vilket, eftersom ny teknik oftast materialiseras genom nya maskiner. (Om man mäter produktiviteten som total faktorproduktivitet (TFP), kommer all produktivetsökning att bero på tekniska framsteg.) Till detta kommer således en eventuell förändring i tillgången på produktionsfaktorer för att få en komplett bild av tillväxten.

Med den innebörden i ordet kan alltså tillväxt härstamma från tekniska förbättringar av produktionen, ökat arbetskraftsutbud, ökat realkapital genom nyinvesteringar samt upptäckter av nya råvarutillgångar eller nya sätt att använda kända råvarutillgångar. Då talar man således om *strukturella* förändringar som gör att produktionen ökar trendmässigt, d.v.s. de konjunkturella och säsongsmässiga variationerna i produktionen skalas bort.

I det dagliga språkbruket använder man ofta ordet tillväxt för att beteckna produktionsökning. Då får man med konjunkturella (och i värsta fall säsongsmässiga) variationer i produktionen som beror på att man över konjunkturen använder produktionsresurserna olika intensivt.

Man kan alltså med detta synsätt få "tillväxt" genom att andelen sysselsatta av arbetskraften ökar i en konjunkturuppgång, genom att använda maskinparken fler timmar i veckan etc. Ibland brukar man beskriva dessa förhållanden genom en produktionsmöjlighetskurva (the production possibility frontier), se figuren nedan.

Produktionsmöjlighetskurvan och produktionsökning

Axlarna i diagrammet representerar olika varor eller tjänster. Egentligen skall diagrammet därför vara flerdimensionellt, med en axel för varje vara/tjänst. Alla kombinationer av varor/tjänster är möjliga inom kurvan vid ett visst tillfälle. Den uppmätta produktionen är en punkt (a) under kurvan. En ökning av produktionen inom kurvans ram är en produktionsökning, men är inte tillväxt i strikt mening. Det är först när produktionsmöjlighetskurvan rör sig utåt (b) som det blir tillväxt i strikt mening.

Det är i dag knappast möjligt att hitta statistikserier som mäter ekonomisk tillväxt enligt den strikta nationalekonomiska definitionen. Ofta används statistikserier som BNP-utvecklingen för att mäta just ekonomisk tillväxt, trots att BNP-utvecklingen egentligen är ett mått på produktionsökning och inte på tillväxt i strikt mening. Men eftersom BNP-utvecklingen används så ofta för att mäta tillväxt, så väljer vi ändå att använda motsvarigheten, BRP-utvecklingen, för regional ekonomisk tillväxt. Argumenten för att använda BRP-utvecklingen utvecklas vidare i följande avsnitt. Det kan emellertid vara bra att ha resonemangen ovan i åtanke, eftersom BRP mäter produktionsökning snarare än tillväxt i strikt mening. Till exempel påverkas BRP-utvecklingen olika mellan regionerna beroende på var i konjunkturcykeln olika regioner befinner sig.

Förändring i BRP – ett mått på regional ekonomisk tillväxt

Det finns alltså ingen statistikserie som mäter regional ekonomisk tillväxt exakt enligt det teoretiska begreppet. Det finns ändå ett behov av att ha ett operativt mått som något så när är i linje med den teoretiska definitionen. Vi har valt att använda förändringen i bruttoregionprodukten, BRP, som det operationella måttet på regional ekonomisk tillväxt. Detta trots att BRP-förändringen snarare mäter produktionsökning än ekonomisk tillväxt, som beskrevs i föregående avsnitt. BRP beräknas dessutom för närvarande enbart i löpande priser. Om man skall mäta ekonomisk tillväxt bör man naturligtvis mäta i fasta priser. Det finns planer på att det inom en snar framtid kommer att finnas BRP-beräkningar i fasta priser.

Regeringen, genom Finansdepartementet, skriver på sin hemsida att "När BNP ökar från ett år till ett annat brukar man ofta tala om att det är tillväxt i ekonomin." Regeringen väljer alltså att ha BNP-förändringen som tillväxtmått på nationell nivå. Genom att vi använder BRP-förändringen för den regionala nivån, så får vi en överensstämmelse mellan det mått som används på nationell nivå och det mått som används på regional nivå, eftersom summa BRP alltid är lika med BNP.

Verket för näringslivsutveckling, Nutek, använder också BRP-utvecklingen som mått på regional ekonomisk tillväxt, som framgår till exempel av Nuteks bidrag till långtidsutredningen¹. Det mått som vi väljer sammanfaller alltså med Nuteks.

Det finns emellertid också andra sätt att mäta regional ekonomisk tillväxt. Institutet för tillväxtpolitiska studier, ITPS, har till exempel valt att använda förändringen i arbetsproduktiviteten som mått på ekonomisk tillväxt i en region (arbetsproduktiviteten skattas då med lönesumma per sysselsatt)². ITPS har även lanserat ett mått där lönesumman i en region divideras med befolkningen i samma region³. Båda dessa mått ger oftast starkt avvikande resultat i förhållande till det mått som vi valt.

Bruttoregionprodukten, BRP

Bruttoregionprodukten, BRP, är en regional nedbrytning av bruttonationalprodukten, BNP, från produktionssidan. BNP från produktionssidan är en summering av förädlingsvärdet över samtliga branscher och sektorer. Det vill säga:

$$BNP = \sum_i FV_i$$

där FV_i är förädlingsvärdet för en viss bransch/sektor (i). I Sverige beräknas BRP genom att BNP fördelas till BRP med hjälp av olika statistikällor,

¹ Se även Nuteks idéskrift "Starka regioner"

² Se Regionala tillväxtindikatorer, ITPS A2003:004

³ Se Regional utvecklingspolitik – hur följa upp och utvärdera, ITPS A2004:011

som är av varierande omfattning för olika branscher och sektorer. Formeln för BRP kan skrivas:

$$BRP_R = \sum_i v_{Ri} * FV_i \text{ under restriktionen } \sum_R v_{Ri} = 1$$

där BRP_R är BRP för en region och där v_{Ri} är den fördelningsnyckel som används för en viss region och en viss bransch/sektor. Restriktionen att summan av v_{Ri} över samtliga regioner skall bli lika med 1 gör att summan av förädlingsvärdet över samtliga regioner (inklusive extra-regionen⁴) blir lika med förädlingsvärdet för hela riket, och därmed att summa BRP över samtliga regioner blir lika med BNP för varje bransch/sektor.

BRP och regional ekonomisk tillväxt

BRP är ett viktigt regionalekonomiskt begrepp eftersom det mäter det totala förädlingsvärdet av vad som produceras inom regionen i form av varor och tjänster. Vi har alltså därför valt att använda förändringen i BRP som mått på regional ekonomisk tillväxt, eftersom det är det siffermaterial som kommer närmast det vi är ute efter. Alltså:

$$\Delta Y = (BRP(t) - BRP(t-1)) / BRP(t-1)$$

där ΔY är ekonomisk tillväxt i en viss region.

Ekonomisk tillväxt, BRP, sysselsättning, arbetade timmar och produktivitet

Eftersom produktiviteten (eller egentligen arbetsproduktiviteten) kan beräknas som BRP dividerat med arbetade timmar gäller att:

$$BRP = T * P$$

där T är totalt arbetade timmar och P är arbetsproduktiviteten.

Vidare är totalt arbetade timmar lika med antalet sysselsatta gånger genomsnittligt arbetade timmar per sysselsatt, det vill säga:

$$BRP = t * S * P$$

där t är genomsnittligt arbetade timmar och S är antalet sysselsatta.

Den regionala ekonomiska tillväxten kan alltså delas upp i de tre delkomponenterna arbetade timmar, sysselsättning och produktivitet. Vi kan till exempel ha ekonomisk tillväxt utan att sysselsättningen ökar om någon av de båda andra komponenterna ökar. Just detta förhållande brukar vara vanligt i början av en konjunkturuppgång när produktiviteten ökar kraftigt på grund av ett högre kapacitetsutnyttjande.

Uppgifter om arbetade timmar finns inte tillgängligt på regional nivå. Detta är naturligtvis en brist. Denna brist gör att man i regionala sammanhang måste anta att förändringen i arbetade timmar per sysselsatt är lika med noll⁵. Detta leder till att formeln ovan i praktiken måste skrivas $BRP = S * P$

⁴ Extra-regionen är de delar av det ekonomiska territoriet som inte kan knytas till en enskild region, t.ex. ambassader och konsulat.

⁵ Detta betyder att en förändring i arbetade timmar per sysselsatt slår igenom i arbetsproduktiviteten, vilket alltså inte är i linje med definitionen av arbetsproduktivitet.

och arbetsproduktiviteten blir då $P = BRP / S$ (mer om BRP per sysselsatt nedan).

BRP och ekonomisk välfärd

Det finns som bekant många invändningar mot att använda BNP som ett mått på ett lands ekonomiska välfärd. Förutom dessa kända invändningar mot BNP-begreppet tillkommer ytterligare invändningar mot att använda BRP som ett mått på regional ekonomisk välfärd. Inom ett land som Sverige ses till exempel alla landets resurser som gemensamma, från skogen och malmen i norr till de bördiga åkermarkerna i söder. Det som produceras genom dessa resurser fördelas sedan, bland annat genom skattesystemet, mellan individer i olika regioner. Det går därför inte att påstå att befolkningen i en region med stark tillväxt i BRP automatiskt får en större ekonomisk välfärd än en region med svagare tillväxt i BRP.

Vi har också ganska god tillgång till regional statistik som just mäter olika aspekter av regional ekonomisk välfärd, till exempel inkomststatistik. Det finns därför inte heller behov av att använda BRP för detta ändamål.

BRP per sysselsatt

BRP per sysselsatt ger en skattning av arbetsproduktiviteten i en region. Egentligen borde det vara arbetade timmar i nämnaren. Arbetade timmar är som nämnts inte tillgängligt på regional nivå. Om man använder BRP per sysselsatt som ett mått på produktivitetsutvecklingen, så antar man alltså att arbetade timmar per sysselsatt är konstant över tiden.

Arbetsproduktiviteten påverkas starkt av näringslivsstrukturen. En kapitalintensiv verksamhet behöver ha en hög arbetsproduktivitet för att kompensera för värdet av insatt kapital. Man kan inte dra några slutsatser om att näringslivet fungerar sämre i en region bara för att BRP per sysselsatt är lägre än i andra regioner. Det kan helt enkelt bero på att näringsstrukturen är en annan, med mer arbetsintensiv verksamhet.

Man skall heller inte dra för stora slutsatser av en förändring i BRP per sysselsatt. En nedläggning av ett stort sjukhus i en region kan tas som exempel. Sjukvård är en mycket arbetsintensiv verksamhet med relativt låg arbetsproduktivitet. Nedläggningen kommer naturligtvis att leda till en sysselsättningsminskning och minskad ekonomisk tillväxt. Men BRP per sysselsatt kommer att öka, om det i regionen finns kapitalintensiv verksamhet med hög arbetsproduktivitet. Allt naturligtvis under förutsättning att inget annat inträffar samtidigt som påverkar näringslivet.

Det gäller alltså att göra en försiktig tolkning av utvecklingen av arbetsproduktiviteten i en region. Som vi sett kan BRP mycket väl minska samtidigt som arbetsproduktiviteten ökar och vice versa. Men även om man inte kan dra några slutsatser om den regionala ekonomiska tillväxten bara genom att titta på arbetsproduktiviteten, så är det naturligtvis intressant ur analysynpunkt att dela upp tillväxten i dess delkomponenter, arbetsproduktivitet och sysselsättning.

BRP per invånare

BRP per invånare är ett mått som redovisas av såväl Eurostat som SCB. För ett land som Sverige är emellertid ett sådant mått av mycket tveksamt värde. Man kan inte mäta en regions tillstånd med BRP per invånare. När man jämför länder kan man titta på BNP per invånare för att få en uppfattning om det ekonomiska tillståndet i olika länder. Men med BRP per invånare kan man inte dra några sådana slutsatser, eftersom resurserna och de värden som skapas är gemensamma för hela landet och kan användas gemensamt av alla landets invånare. En annan invändning är att man sätter dagbefolkningens produktion, BRP, i täljaren och nattbefolkningen i nämnaren. Det innebär att en regions BRP per invånare kan vara hög eller låg beroende på om man har stor inpendling till regionen eller inte.

Det är alltså mycket tveksamt vad ett mått som BRP per invånare egentligen står för. Måttet verkar dessutom skapa mer förvirring än klarhet i hur olika regioner utvecklas. Ett exempel: En inflyttning av pensionärer till en region leder till en ökning av den ekonomiska tillväxten, mätt i BRP, genom den köpkraft som pensionärerna bidrar med. Men BRP per capita kommer troligen att minska. Mäter man den ekonomiska utvecklingen med BRP per capita, får man alltså i detta fall ett motsatt resultat mot vad BRP-utvecklingen visar.

Sysselsättning

Som tidigare nämnts är sysselsättningsutvecklingen en viktig delkomponent i BRP-utvecklingen. I regionalekonomiska sammanhang är det den sysselsatta dagbefolkningen, som är den mest intressanta, eftersom denna ger ett begrepp om hur regionens sysselsättning utvecklas. Sysselsatt dagbefolkning skiljer sig från sysselsatt nattbefolkning genom att inpendlare till regionen finns med, medan utpendlare från regionen exkluderas. För beslutsfattare i en region är sysselsättningsutvecklingen ofta det som avses när man talar om regional utveckling. Men även om det ur ett regional perspektiv oftast är mest intressant att följa sysselsättningsutvecklingen, bör man dock tänka på att detta bara är en del i den ekonomiska tillväxten, om än en mycket viktig del.

Förvärvsintensitet (antal sysselsatta per invånare)

Måttet sysselsatt per invånare är sysselsatt nattbefolkning genom antalet invånare i åldern 20–64 år. Måttet brukar benämnas förvärvsintensitet. Det är ett viktigt mått på hur väl näringslivet i regionen fungerar. En hög förvärvsintensitet tyder på att det är lätt att få arbete i regionen eller i närbelägna regioner. Det tyder också på att näringslivet är starkt diversifierat med möjligheter för människor med olika kompetenser att hitta rätt arbete. Men man bör ändå använda måttet med viss försiktighet.

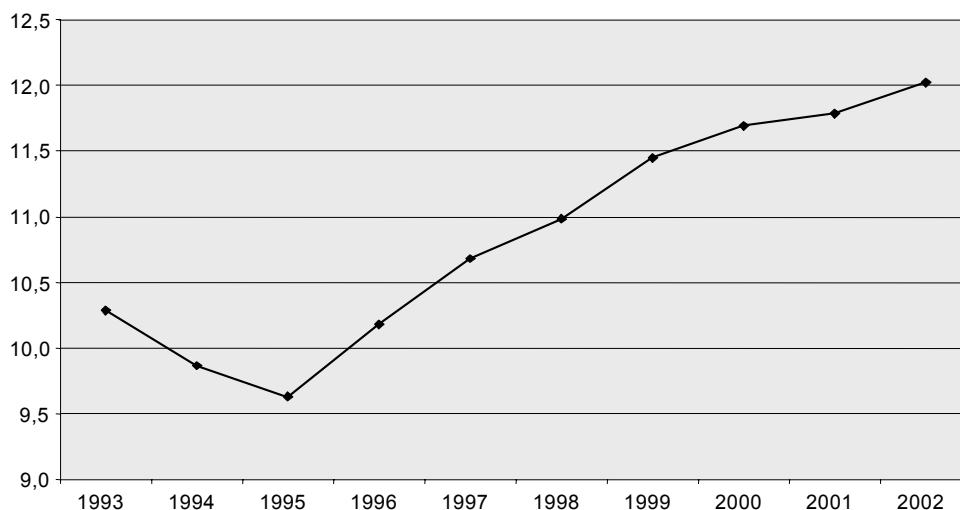
Förvärvsintensiteten kan höjas genom att personer, som söker arbete, så småningom ger upp och flyttar från regionen. Regionen får på så sätt en höjd förvärvsintensitet utan att produktionen i regionen har förändrats.

Tillväxtens spridning

Ibland diskuteras huruvida BRP-utvecklingen leder till att de regionala obalanserna ökar eller om det är tvärtom så att den regionala utvecklingen

leder till mindre olikheter mellan regionerna. I nedanstående diagram har variationskoefficienten för BRP beräknats mellan landets lokala arbetsmarknader, LA. Variationskoefficienten⁶ har beräknats för åren 1993–2003. Dataserien har normaliserats genom att andelarna för respektive LA har beräknats för vart och ett av åren.

Variationskoefficienten över samtliga LA åren 1993–2002

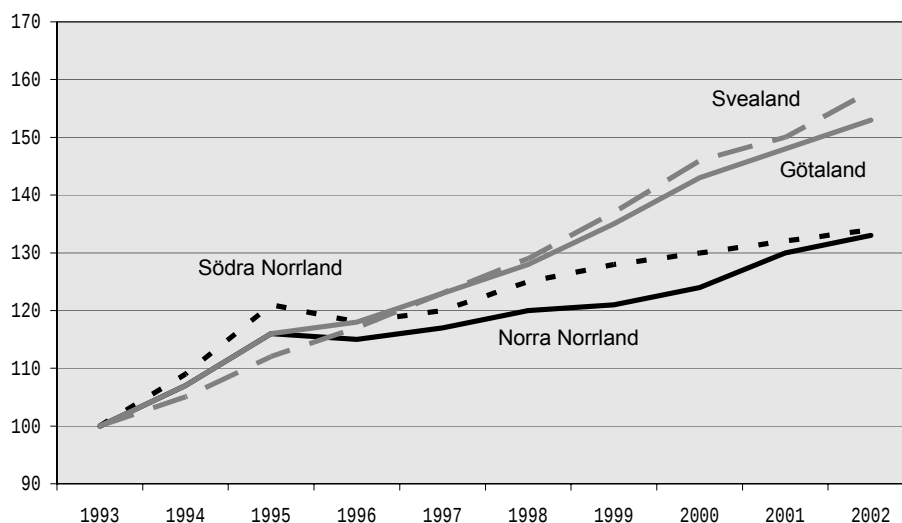

Spridningen mellan LA har alltså ökat över tiden. Det kan dock vara värt att uppmärksamma att spridningen minskade de första åren 1993–1995. Men efter 1995 har spridningen ökat för varje år. Från 1995 och framåt har således de regionala obalanserna ökat.

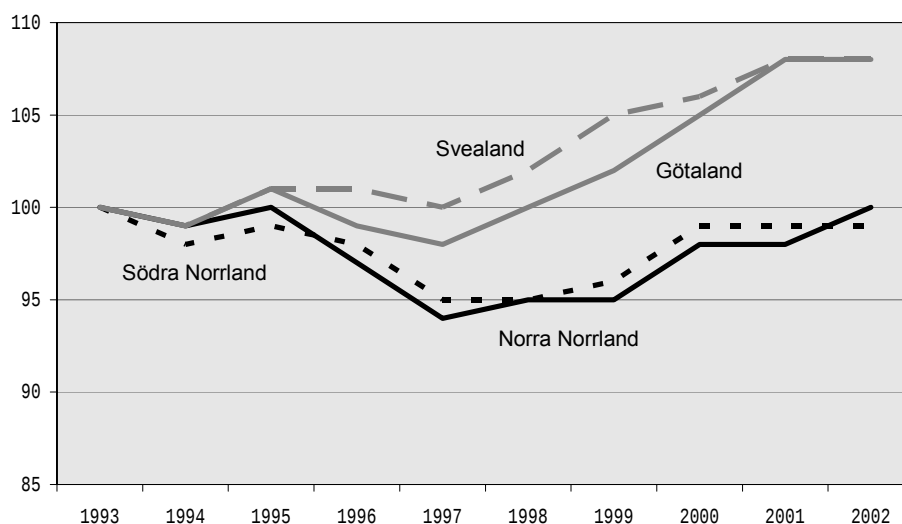
Tillväxten i landsdelarna

I diagrammet nedan visas BRP-utvecklingen under en tioårsperiod för olika delar av landet. Av diagrammet framgår att den regionala tillväxten varit ojämnt fördelad. Norrland har en betydligt sämre utveckling än de södra delarna av landet. Men under de första åren av statistikserien, så är utvecklingen i Norrland mycket positiv. Detta förhållande kan vara ett exempel på att olika konjunkturmönster påverkar BRP-utvecklingen när man tittar på en kortare period.

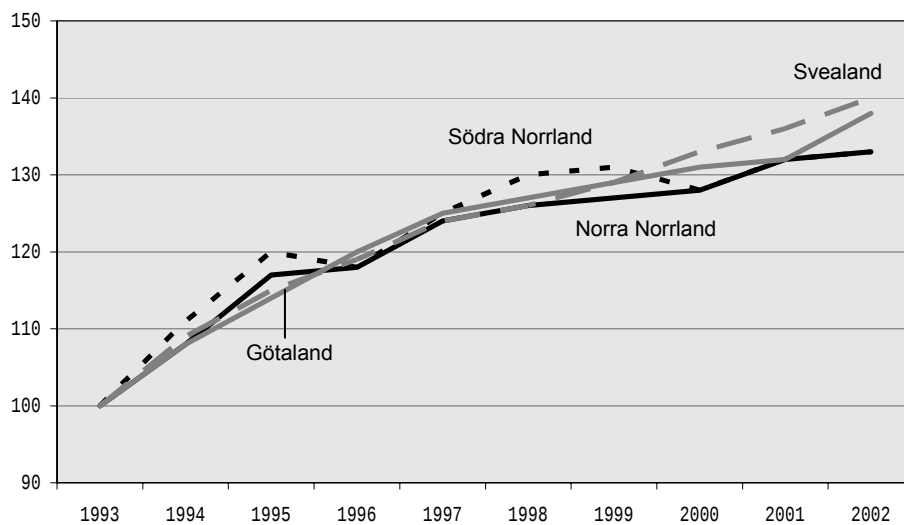
⁶ Variationskoefficienten är standardavvikelsen dividerat med medelvärdet för BRP i alla LA.

BRP-utveckling

I nästa diagram visas sysselsättningsutvecklingen för samma tioårsperiod och samma landsdelar. Bilden av att utvecklingen är olika i de olika landsdelarna överensstämmer med BRP-utvecklingen. Sysselsättningsutvecklingen ligger dock hela tiden högre i de södra delarna av landet än i de norra, även under de första åren. Man kan också se att Norrland fick en stor sysselsättningsnedgång i mitten av perioden, som man bara kan se i mindre grad i Götaland och knappast alls i Svealand.

Sysselsättningsutveckling

I diagrammet nedan redovisas utvecklingen i BRP/sysselsatt för samma tioårsperiod och landsdelar. Det är alltså det mått vi valt för att redovisa produktivitetsutvecklingen. Det syns tydligt att produktivitetsutvecklingen är betydligt jämnare fördelad mellan landsdelarna än BRP-utvecklingen och sysselsättningsutvecklingen. Det är möjligen under de sista åren som de södra delarna av landet har en något högre utveckling än de norra delarna. Men jämfört med statistikserierna i diagram 1 och 2 är skillnaderna små. Det är alltså knappast produktivitetsutvecklingen som ligger bakom den stora skillnaden i BRP-utvecklingen i olika delar av landet.

Diagram – Utvecklingen BRP/sysselsatt

Sammanfattningsvis kan sägas att statistikserierna visar att man får en helt annan bild av tillväxten om man använder BRP-utvecklingen (eller sysselsättningsutvecklingen) som mått än om man använder BRP/sysselsatt (eller något motsvarande produktivitetsmått).

Regionala indelningar

Vilken regional indelning som används är naturligtvis av avgörande betydelse vid regionala analyser. Vad som menas med en region varierar kraftigt mellan olika människor och framför allt beroende av i vilka sammanhang de används. För vissa ändamål kan enskilda kommuner vara en lämplig regional indelning. En annan vanlig indelning vid regional planering är de svenska länen. Det har också blivit alltmer vanligt att använda någon form av funktionell region, som A-regioner, H-regioner eller "Lokala arbetsmarknader", (alternativt NUTEK:s "Lokala arbetsmarknadsregioner").

Lokala arbetsmarknader

I denna promemoria har vi i det avsnitt som tar upp förutsättningar för regional tillväxt, valt att arbeta med lokala arbetsmarknader (LA) som den regionala indelningen. De lokala arbetsmarknaderna har skapats utifrån statistik över pendlingsströmmarna mellan kommuner. Strömmarnas storlek och riktning avgör vilka kommuner som ska ingå i en LA. Kommunen är således den minsta byggstenen. Indelningen är funktionell och syftar till att avgränsa geografiska områden eller regioner som fungerar som egna delarbetsmarknader och är relativt oberoende av andra regioner ur arbetsmarknadssynpunkt.

Tillgång till en funktionell regional indelning är av stor vikt vid redovisning av regional tillväxt. De tidigare nämnda administrativa indelningarna, kommuner och län, kan ge vilseledande redovisningar, särskilt om indelningen inte stämmer överens med regionens naturliga sätt att fungera. De egenskaper som finns i den lokala arbetsmarknaden i form av befolkningsstorlek, kompetens, näringsstruktur m.m. påverkar i hög grad arbetsmarknadens funktionssätt. Genom framställning av lokala arbetsmarknader är-ligen och utifrån samma regler, kan regionförstoringen i landet mätas under en längre period. År 2002 fanns 86 LA i Sverige. Går man tillbaka till 1998 var antalet 100, medan den äldsta indelningen 1970 gav 187 LA. Under en 35-årsperiod har antalet LA således halverats. Med andra ord har en kraftig regionförstoring inträffat som innebär att den genomsnittliga storleken på LA har mer än fördubblats.

Det finns invändningar mot avgränsningar enligt LA. Trots att avsikten varit att få fram en indelning som är oberoende av administrativa gränser, så innebär utnyttjandet av kommunerna som de minsta byggstenarna ändå ett visst administrativt beroende. En följd av detta är att geografiskt stora kommuner i Norrlands inland ofta blir egna och mycket stora LA på grund av att kommungränserna ligger där de ligger. I södra Sverige, där kommunerna är mindre ytmässigt, fungerar den funktionella indelningen bättre.

Det finns också regionala analyser där LA inte passar särskilt bra som analysobjekt. LA bygger på pendlingsrörelser, som beror på förhållanden som befolkningstäthet, kommunikationer, företagslokaliseringar med mera. Om man till exempel är intresserad av att analysera hur nya kommunikationer påverkar den regionala utvecklingen, så studerar man alltså en variabel som LA är starkt beroende av. Nya kommunikationer kan mycket väl leda

till att gränserna för LA ändras. Det kan då vara bättre att göra egna regionala avgränsningar, där analysobjekten blir mer geografiskt likstora än vad LA är. Ett exempel på detta finns i slutet av avsnittet om BRP i denna promemoria, där Sverige delas in i norra Norrland, södra Norrland, Svealand och Götaland.

Ofta förekommer även analyser där den administrativa indelningen, som till exempel län eller kommun, kan vara att föredra. Detta beror framför allt på att administrativa regioner är politiska beslutsnivåer och som sådana också mer kända av en bred allmänhet.

Förutsättningar för regional tillväxt

I den allmänna debatten diskuteras det ofta hur förutsättningarna för ekonomisk tillväxt är i olika regioner. I det följande tas en del förutsättningar upp som brukar diskuteras. Det är långt ifrån en fullständig redovisning. Det är snarare fråga om enstaka exempel. Vi utgår i vart och ett av exemplen från fem lokala arbetsmarknader (LA) som vi har valt att studera. De LA vi har valt är Stockholms, Örebro, Östersunds, Gislaveds och Hällefors LA. Vi har alltså tagit det största storstads-LA (Stockholm), ett LA dominerat av en större stad (Örebro), ett LA som innehåller ett regionalt centrum (Östersund), ett LA som har en stor andel mindre företag (Gislaved, där Gnosjö ingår) och ett LA som är inriktat mot storindustri (Hällefors). Den ekonomiska tillväxten i våra LA mätt som BRP-utveckling framgår av tabellen nedan.

BRP-utvecklingen i årstakt 1993–2002, procentuell utveckling

Stockholm LA	5,7
Örebro LA	4,8
Östersund LA	2,7
Gislaved LA	4,9
Hällefors LA	2,2
Riket	4,8

Stockholms LA har alltså haft den högsta tillväxten av de fem utvalda LA under tioårsperioden 1993–2002, i medeltal 5,7 procent per år. Hällefors har den lägsta tillväxten, 2,2 procent. För hela riket har tillväxten varit 4,8 procent i medeltal per år under perioden. Det är alltså liktydigt med BNP-utvecklingen, eftersom summa BRP för hela riket definitionsmässigt är lika med BNP.

I tabellen nedan har en beräkning gjorts av hur stor andel av rikets tillväxt (BNP-utvecklingen) som våra fem LA står för.

LA:s andel av BRP-utvecklingen 1993–2002, procent

Stockholm LA	36,63
Örebro LA	2,13
Östersund LA	0,58
Gislaved LA	0,78
Hällefors LA	0,03
Riket	100,00

Stockholms LA har stått för mer än en tredjedel av tillväxten under den studerade tioårsperioden. Örebro LA har en andel på något över 2 procent, medan de övriga LA har en andel under en procent. I exemplen nedan refereras till ovanstående tabeller, för att få en uppfattning hur de förutsättningar som beskrivs relaterar till uppgifterna om den regionala tillväxten.

Näringsstruktur

Vilka slags verksamheter som bedrivs i en region måste av allt att döma vara en viktig faktor för regionens tillväxt och överlevnad på lång sikt. En överrepresentation av branscher som har varit framgångsrika ur ekonomisk och sysselsättningsmässig synvinkel och som även bedöms ha goda framtidsutsikter, måste naturligtvis vara en viktig förutsättning för en positiv tillväxt i en region.

Den regionala näringsstrukturen kan mätas på flera sätt. Den vanligaste uppdelningen är aggregeringar av SNI-indelningen, t.ex. de tio grupper som finns som "grov nivå" i den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken (RAMS). Denna relativt grova indelning i näringsgrenar och med iakttagande av regionernas sammansättning av stagnerande och framgångsrika branscher, är ett sätt att bedöma förutsättningar för tillväxten. Här finns förstås möjligheter att gå djupare i analysen genom att använda en finare branschindelning.

Ett annat sätt skulle kunna vara att ta hänsyn till regionernas möjligheter att exportera till andra regioner inom och utanför landet. Tanken med detta är att en regions möjligheter att fungera på lång sikt är beroende av en extern marknad för sina varor eller tjänster. Såvitt känt har just denna aspekt inte tidigare beaktats, särskilt inte i samband med bedömningar och beslut om regionalpolitiska stödåtgärder.

Ett problem vid tillämpning av synsättet ovan är att gruppera verksamheter i en region efter kategorierna export till utlandet, export till annan region inom landet samt verksamheter som i stort sett enbart är till för den lokala marknaden. Närmast till hands ligger en genomgång av SNI-branscher på relativt fin nivå, där man avgör gruppstillhörighet. En svårighet med detta kan dock vara att en verksamhet som i en region innebär export, i en annan region bara betjänar den lokala marknaden (t.ex. en restaurang vid en stor genomfartsled jämfört med en restaurang som ligger i ett bostadsområde). Man kan här bli tvungen att göra förenklingar som innebär användandet av mestkriterier.

Här följer ett förslag till en grov uppdelning i två grupper, där den ena gruppen är all export både till andra regioner och till utlandet och den andra gruppen är verksamheter som i huvudsak avser att betjäna den lokala marknaden.

Branscher med huvudsakligen exportinriktad verksamhet

- Jord- och skogsbruk samt fiske
- Tillverkning och utvinning
- El-, gas-, värme- och vattenförsörjning
- Partihandel
- Hotellverksamhet
- Transport och magasinering
- Försäkringsbolag
- Forskning och utveckling
- Offentlig statlig förvaltning
- Högskoleutbildning
- Intresseorganisationer

Branscher huvudsakligen inriktade mot den lokala marknaden

- Byggverksamhet
- Bensinstationer och bilhandel
- Detaljhandel
- Restaurangverksamhet
- Resebyråer
- Post och tele
- Banker
- Fastighetsverksamhet
- Uthyrningsfirmor
- Databehandlingsverksamhet
- Andra företagstjänster
- Kommunal förvaltning
- Grund- och gymnasieskola
- Vuxenutbildning och övrig utbildning
- Hälso- och sjukvård
- Avfallshantering
- Religiös och politisk verksamhet
- Rekreation, kultur och sport
- Personliga tjänster

Den här föreslagna indelningen kan också utnyttjas för att på ett enkelt sätt ange graden av exporterande verksamhet (inhemsk och utländsk) för varje region.

Företagaranda

Det finns regioner som lyckas med att år efter år ha en stark tillväxt, trots att de tycks ha allt emot sig, när det gäller till exempel näringslivs- och befolkningsstruktur. Att dessa regioner ändå klara sig så bra brukar ibland förklaras av att det finns en företagaranda i regionen som betyder mer än att strukturförhållandena är mindre gynnsamma. Vad denna företagaranda egentligen består i är svårt att säga, men de flesta verkar ändå överens om att den finns och att den har betydelse för den regionala tillväxten. Hur denna företagaranda skall mätas är också svårt att avgöra. Det kan vara fråga om svärmätta faktorer som social tillit, förmåga att skapa nätverk, vilja till risktagande och liknande.

Ett sätt kan kanske vara att mäta hur stor andel av de sysselsatta som är företagare i en region. Det är i alla fall ett mått som står till vårt förfogande i sysselsättningsstatistiken. Visserligen påverkas andelen företagare av branschstrukturen. Man kan till exempel förutsätta att andelen företagare är relativt stort i våra jordbruksbygder, medan andelen bör vara lägre i regioner som domineras av storskalig industri. Måttet bör därför inte användas isolerat utan ses som ett mått bland andra.

I tabellen nedan avser den första kolumnen andelen företagare i procent av alla sysselsatta. Den andra kolumnen avser enbart egna företagare i procent av alla sysselsatta, det vill säga företagare som inte valt att bilda aktie-

bolag. I den tredje kolumnen redovisas de företagare som valt att bilda aktiebolag.

Andelen företagare av totalt sysselsatta⁷, procent

	Företagare	Egna företagare	Företagare i eget AB
Stockholm LA	8,6	5,1	3,4
Örebro LA	7,2	4,9	2,3
Östersund LA	6,3	6,2	0,1
Gislaved LA	7,4	3,7	3,7
Hällefors LA	6,6	4,2	2,4
Riket	7,6	5,1	2,6

Av de lokala arbetsmarknader som vi valt att presentera, så ligger bara Stockholm över riksgenomsnittet när det gäller andelen företagare. Östersund har den lägsta andelen. Östersund ligger alltså lägre än det av storindustri dominerade Hällefors. Man kan också se att det är ytterst få företagare i Östersund som valt att bilda AB (bara 0,1 procent). Om det är så att företagare som bildar AB tenderar att i större utsträckning expandera sina företag än vad som är fallet för de egna företagen, så kan detta ses som ytterligare en nackdel för Östersund i detta sammanhang. Det är också värt att notera att Gislaveds LA, där bland annat Gnosjö ligger, har en andel företagare som ligger under medelvärdet för riket.

Stockholms LA har den högsta andelen företagare i våra LA, och har också den högsta BRP-utvecklingen. Östersunds LA har den lägsta andelen företagare och har den näst lägsta BRP-utvecklingen. Vårt exempel tyder alltså på att det finns ett samband mellan andelen företagare och regional ekonomisk tillväxt.

Statliga satsningar

De flesta debattörer verkar vara ense om att statliga satsningar påverkar den regionala utvecklingen. Då gäller det inte bara satsningar på infrastruktur i form av förbättrade transporter, utan också den geografiska fördelningen av statliga myndigheter inklusive fördelningen av resurser till den högre utbildningen. Det finns också en positiv korrelation mellan statliga satsningar och regional ekonomisk tillväxt i de lokala arbetsmarknaderna. Korrelationskoefficienten för åren 1993–2002 ligger på 0,26.

En bra källa för att hämta sifferuppgifter om statliga regionala satsningar är den fördelning av statsbudgeten som Nutek tidigare gjort i samarbete med SCB. Tyvärr görs inte denna fördelning löpande. Senaste uppgifter avser år 1998, så uppgifterna börjar bli litet gamla, men fördelningen mellan regionerna har troligtvis inte förändrats särskilt mycket över tiden.

Totalt har hela 74 procent av statsbudgeten kunnat fördelas på regioner. Av de 26 procent som inte kunnat fördelas står räntorna på statsskulden för den helt dominerande delen.

⁷ Källa: RAMS 2002

Nutek gör en grov uppdelning av statsbudgeten i fyra delar:

- 1) Utgifter för förvaltnings- och myndighetsutgifter
- 2) Utgifter för regional utveckling som ej är direkt individinriktade
- 3) Utgifter till regional utveckling med individinriktning
- 4) Utgifter som är kompensation för inkomstbortfall

Bland utgifterna för förvaltnings- och myndighetsutgifter så är försvarsutgiften den största. När det gäller utgifter för regional utveckling som ej är direkt individinriktade så är det tre utgiftsslag som dominerar, nämligen utgifter för samhällsplanering/bostadsförsörjning/byggnad, kommunikationer och jordbruk/skogsbruk/fiske.

Det är dessa båda delar som är intressanta som förutsättningar för regional tillväxt, bland annat för att de inte är individinriktade. De båda andra delarna, det vill säga utgifter till regional utveckling med individinriktning samt utgifter som är kompensation för inkomstbortfall, kan knappast säga ha med förutsättningar för regional utveckling att göra. De största posterna här är pensioner, sjukersättningar, arbetslöshetsersättningar, föräldrapenning och liknande. Även de generella statliga bidragen till kommunerna ingår här med en stor post.

De icke-individinriktade utgifterna (alltså 1 och 2 ovan) står för knappt en tredjedel av de utgifter som Nutek har fördelat, varav de båda delarna (1 och 2) står för ungefär lika mycket var. Fortsättningsvis är det enbart dessa icke-individinriktade utgifter som avses med statliga utgifter.

Andelar av statliga utgifter (icke-individinriktade), procent

Norrland	13,3
Svealand	47,3
Götaland	39,4

Det kan vara intressant att sätta andelarna av dessa statliga utgifter i relation till de andelar som riksdelen har av den ekonomiska tillväxten, mätt i BRP.

Andelar av BRP-utvecklingen, procent

Norrland	8,1
Svealand	47,1
Götaland	44,8

Den ekonomiska tillväxten i Svealand står alltså nästan i direkt proportion till Svealands andel av de statliga utgifterna. Götalands andel av den ekonomiska tillväxten är något högre än Götalands andel av de statliga utgifterna, medan det omvända förhållandet gäller för Norrland.

Andelar av statliga utgifter (icke-individinriktade)

Stockholm LA	38,06
Örebro LA	2,09
Östersunds LA	1,77
Gislaved LA	0,20
Hällefors LA	0,02

Även när vi studerar våra fem LA kan man konstatera att det råder överensstämmelse mellan statliga utgifter och BRP-utveckling, åtminstone i stora drag. För Östersunds del är emellertid bidraget till BRP-utvecklingen betydligt lägre än andelen av de statliga utgifterna, medan för Gislaveds del är det tvärtom så att bidraget till BRP-utvecklingen är betydligt större än andelen av de statliga utgifterna för regionen.

Befolkning

En stor befolkning i en region bör vara av stort värde för den regionala ekonomiska tillväxten i en region. Detta beror bland annat på att en stor befolkning ger en stor hemmamarknad för de företag som verkar i regionen. Detta i sin tur bör leda till en stor variation av olika verksamheter, som i sin tur leder till att människor får lättare att hitta ett arbete som passar för individens önskemål och kompetens. Det finns också en positiv korrelation mellan befolkningsstorlek och regional ekonomisk tillväxt i de lokala arbetsmarknaderna. Korrelationskoefficienten för åren 1993–2002 ligger på 0,33.

Folkmängd år 2004 per LA, andel av totalbefolkningen, procent

Stockholm	24,7
Örebro	2,3
Östersund	1,1
Hällefors	<1,0
Gislaved	<1,0

Ett samhälles demografi är en förutsättning för hur den ekonomiska tillväxten ser ut. Befolkningsstrukturen är grunden för inriktningen av samhällsstrukturen. En vårdintensiv region präglas av en åldrande lågproduktiv befolkning medan en produktionsintensiv region troligen har en yngre aktiv befolkning. Fertilitetstalet är exempelvis antagligen avgörande för den ekonomiska tillväxten.

Antalet personer under 20 år ökar endast i storstäder och förorter, mellan en och två procent i genomsnitt. För övriga kommungrupper minskar antalet personer under 20 år, störst är minskningen i glesbygdskommuner. Förortskommunerna har den yngsta befolkningen medan uppemot var fjärde person i glesbygdskommunerna är 65 år eller äldre. Andelen personer över 65 år är högre för kvinnor än för män.

Under 2004 ökade 164 kommuner (av Sveriges 290 kommuner) sin folkmängd. Störst folkökning hade Göteborgs kommun, följd av Stockholms och Malmös kommun. Störst folkminskning hade Ludvika följd av Söderhamn och Torsby. Följaktligen blev de befolkningsmässigt stora kommunerna större och de befolkningsmässigt små blev mindre.

- Sveriges framtida befolkning bestäms av nuvarande befolkningsstruktur.
- Sverige hade 9 011 392 invånare den 31 december 2004.
- Folkmängden fortsätter att öka tack vare en hög invandring och ökat barnafödande, men i långsammare takt.
- Fördelningen mellan kvinnor och män varierar med åldern. Det föds sex procent fler pojkar än flickor. I yngre åldrar finns ett överskott av pojkar.

Överskottet av pojkar, sedermera män minskar successivt p.g.a. männens högre dödlighet. Från 60 års ålder finns istället ett kvinnoöverskott.

Så ser Sveriges befolkning ut idag, vilket i sin tur är en konsekvens av hur befolkningsstrukturen i Sverige såg ut för 10, 20, 30 och ytterligare årtionden och århundraden bakåt i tiden. Den gångna befolkningsutvecklingen styr framtiden.

Sveriges åldersfördelning karakteriseras av de stora årskullarna födda på 1940-, 1960- och 1990-talen, spår av denna åldersstruktur präglar Sverige och regionerna i landet. Tillväxten av befolkningen i de arbetsföra åldrarna är långsam, från en ökning av personer i åldrarna 20–64 år med 255 000 under 1990-talet till en beräknad tillväxt av drygt 80 000 personer den närmaste perioden. Stora årskullar födda på 1990-talet passerar successivt skolan och kommer in i de yrkesaktiva åldrarna. Årskullarna födda på 1940-talet lämnar snart de yrkesaktiva åldrarna och blir mer vårdkrävande.

En demografisk aspekt som skulle kunna påverka den ekonomiska tillväxten är befolkningens bakgrund (utländsk bakgrund innefattar enligt definition utrikes födda och inrikes födda med två utrikesfödda föräldrar). Genom en alternativ kulturell anda där relationer, samverkan och nätverk ser annorlunda ut ges nya förutsättningar för ekonomisk tillväxt. Man tillför ny kunskap och kompetens som främjar utvecklingen av ny kreativitet, handlingskraft och företagande. Knappt 12 procent av Sveriges befolkning är utrikes födda. De totalt 1 100 262 utrikes födda som bodde i Sverige den 31 december 2004 hade sitt ursprung i nästan 210 länder. De flesta kommer från något av våra nordiska grannländer eller från Asien. Vid samma tidpunkt var drygt 5 procent av Sveriges befolkning utländska medborgare.

Man glömmer ofta att många av de utrikes födda i Sverige har nordisk bakgrund. Danskarna finns till stor del i södra Sverige, främst i Malmö och Helsingborg. Norrmännen finns längs gränsen mot Norge, i Värmlands län, främst i kommunerna Eda, Arvika och Årjäng. Finlandsfödda finns i norra Sverige samt mellan Stockholm och Göteborg (Eskilstuna, Borås och Västerås är kommuner med stor andel finlandsfödda). Av alla kommuner i Sverige hade Haparandas den största andelen invånare med utländsk bakgrund där drygt hälften av invånarna hade utländsk bakgrund. Botkyrka kommer tätt efter med drygt 48 procent.

Sociala förutsättningar

Goda sociala förutsättningar bör ha betydelse för den ekonomiska tillväxten. Den teoretiska basen för ett samhälle med god social grund (enligt SCB:s levnadsförhållandeenkäter) består av tio komponenter, vilka är:

- sysselsättning
- inkomst
- materiell standard
- bostäder
- fritid/ledighet
- sociala nätverk
- politisk deltagande/delaktighet

- hälsa
- säkerhet och trygghet

Dessa faktorer kan benämnas en regions sociala kapital. Det sociala kapitalet i kombination med befolkningsstrukturen och övriga förutsättningar utgör till tillsammans motorn för ekonomisk tillväxt.

Utbildning

En annan viktig förutsättning för ekonomisk tillväxt är befolkningens utbildning. En hög utbildningsnivå samt hur utbildningens inriktning ser ut är faktorer som påverkar en regions tillväxt. I tabellen nedan visas andelen förvärvsarbetsande personer som genomgått eftergymnasial utbildning tre år eller längre i de fem lokala arbetsmarknaderna (LA) år 2002.

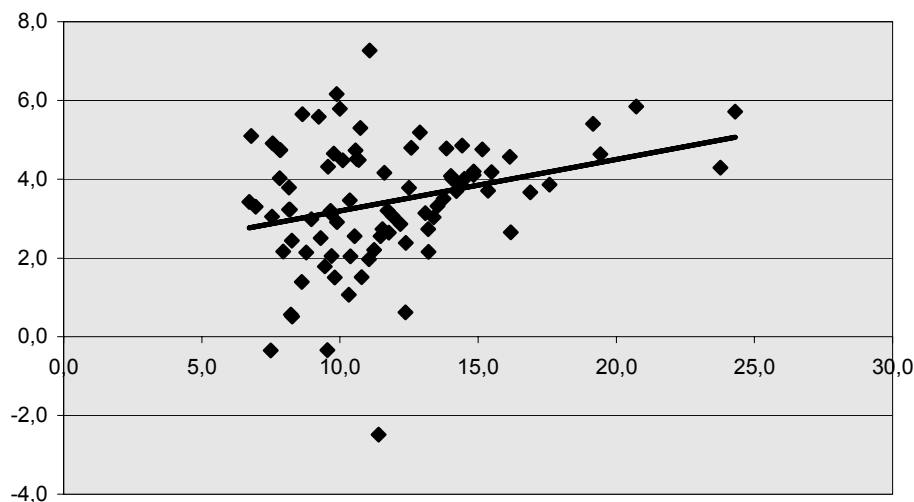
Andel förvärvsarbetsande med lång högskoleutbildning, procent

Stockholm	24,3
Örebro	15,1
Östersund	16,2
Hällefors	7,9
Gislaved	7,6

Andelen högutbildade är störst inom Stockholms LA. I Hällefors och Gislaveds LA däremot är andelen högutbildade lägre, mindre än en tredjedel av Stockholms nivå. I Örebro och Östersunds LA är strukturen relativt lika. Båda har stor andel av sina högutbildade inom den offentliga sektorn. Även Gislaveds LA har stor andel av sina högutbildade inom den offentliga sektorn men här finns också en stor del högutbildade förvärvsarbetsande inom tillverkningsindustrin. Siffrorna ovan visar överlag inte på något starkt samband mellan utbildning och ekonomisk tillväxt. Det bör dock beaktas att de redovisade lokala arbetsmarknader inte är representativa utan har i stället valts för att de är speciella i vissa avseenden, t.ex. har Gislaved valts för sin utpräglade småföretagsstruktur.

I diagrammet nedan visas sambandet mellan BRP i årstakt och andelen högutbildade förvärvsarbetsande per LA. På Y-axeln visas alltså den genomsnittliga BRP-förändringen per år mellan 1993 och 2002 för Sveriges 86 lokala arbetsmarknader. På X-axeln visas andelen högutbildade förvärvsarbetsande av totalt antal förvärvsarbetsande år 1993. Anledningen till att vi här valt att visa en bild över utbildningsnivån år 1993 är att få en bild över utgångsläget för utbildningsnivån och sedan jämföra denna med den faktiska BRP-tillväxten. Nivån på utbildningen torde alltså tendera i tillväxt i perioden efter. I diagrammet ser vi ett svagt samband, även om s.k. outliers t.ex. Malå, Stockholm, Göteborg och Jokkmokk står för en betydande del av sambandet.

Sambandet mellan BRP-utvecklingen i årstakt och andelen högutbildade förvärvsarbetande per LA

När det gäller ekonomisk tillväxt anses det vara viktigt med högutbildade inom naturvetenskap, matematik, IT och teknik. Detta påstående grundas bland annat på att det är inom dessa områden som innovationer, vilka leder till utveckling och produktivitetsökningar, skapas. I tabellen nedan visas andelen förvärvsarbetande personer med eftergymnasial utbildning 3 år eller längre med inriktning naturvetenskap, matematik, IT eller teknik år 2002.

Andel förvärvsarbetande med lång högskoleutbildning inom ett urval av utbildningsinriktningar (natur, teknik, matematik, IT), procent

Stockholm	6,1
Örebro	1,9
Östersund	1,9
Hällefors	0,9
Gislaved	1,2

Siffrorna i tabellen tyder inte på något starkt samband mellan utbildning och ekonomisk utveckling. Andelen är också här störst inom Stockholms LA med 6,1 procent, samt lägst i Hällefors LA med 0,9 procent av totalt antal förvärvsarbetande. Stockholm har störst andel förvärvsarbetande med utbildningsinriktning naturvetenskap, matematik, IT eller teknik inom branscher som teleproduktion, läkemedel, forskning och utbildning. Inom Örebro LA dominerar utbildning och forskning, tillverkning av gruv- och bergmaskiner samt offentlig förvaltning. Östersunds LA har största delen av dessa förvärvsarbetande inom branscher som utbildning, databehandlings- verksamhet och tillverkning av teleprodukter medan Hällefors LA domineras av metallframställning. I Gislaveds LA dominerar massa- och pappersvarutillverkning, tillverkning av elektrisk tråd och kabel samt tillverkning av tillbehör till motorfordon.

Miljömässiga förutsättningar

I de miljömässiga förutsättningarna kan man lägga in flera olika dimensioner. Utvecklingen av Sverige har många gånger styrts av råvarutillgångar

som t.ex. skog och malm, som skapat tillväxt i samband med utvinning. På senare tid har även tillgången på t.ex. energi, obebodda områden (t.ex. Essrange), hårda klimatförhållande (biltestverksamhet) varit förutsättningar för att en verksamhet ska etableras på ett bestämt ställe.

En väl så viktig miljöaspekt är tillgången på rekreationsområden i form av natur, vattendrag och kulturhistoria. Denna tillgång till rekreationsområden är viktig i sig (t.ex. för turism, konferensverksamhet m.m.), men även som en etableringsfaktor för annan verksamhet. En etableringsfaktor som ibland väger tyngre än närheten till kunder/användare.

En tredje aspekt är att tillväxten även måste vara hållbar på sikt. En ensidig satsning på tillväxt som inte tar miljömässig hänsyn får förr eller senare sådana kostnader, att tillväxten begränsas.

De miljömässiga förutsättningarna utgörs av mycket mer, men vi nöjer oss i den här rapporten att markera att de finns och spelar en viktig roll. Exempel på regionala studier där dessa förutsättningar beaktas är t.ex. arbetet med hållbar utveckling inom miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet.

Indikatorer på regional ekonomisk tillväxt

Eftersom siffror om BRP-utvecklingen kommer relativt sent så finns det ett behov av att se på indikatorer för den regionala ekonomiska utvecklingen på kortare sikt.

Befolkning

Befolkningsutvecklingen är av tradition en viktig indikator på regional utveckling. Siffror om befolkningsutvecklingen kommer också mycket snabbt i förhållande till andra statistikällor. Men naturligtvis behöver inte befolkningsutvecklingen i en region hänga samman med en ekonomisk utveckling i regionen. Om man till exempel får en stark ökning av personer i icke-aktiv ålder samtidigt som antalet personer i aktiv ålder minskar, så kan den ekonomiska utvecklingen mätt i BRP gå ner trots en stark befolkningstillväxt. Ibland brukar man till och med hävda att det skulle leda till försörjningsproblem i en region om kvoten mellan personer i den yrkesaktiva åldern och den icke-aktiva blir alltför ogynnsam. Detta problem skall dock inte överdrivas. Särskilt i ett land som Sverige med ett landstäckande pensionssystem och med en över landet solidarisk försörjning av vård och omsorg, så är det svårt att se detta problem som ett regionalt problem.

Om man vill använda befolkningsutvecklingen som en indikator på regional ekonomisk tillväxt så bör man nog titta enbart på personer i yrkesaktiv ålder, det vill säga personer i åldern 20–64 år. Men även om man gör detta, så kan det ändå leda till felaktiga slutsatser om den ekonomiska tillväxten, exempelvis om befolkningsökningen sker samtidigt med en ökning av arbetslösheten.

Omsättning

Siffror om omsättning kommer relativt snabbt genom företagens momsredovisning. Dessa uppgifter kan ge en indikation på regional ekonomisk tillväxt. Måttet har dock sina begränsningar. I omsättningsbegreppet ingår till exempel en hel del transaktioner mellan företagen, vilket skall elimineras i BRP. Dessa transaktioner varierar starkt mellan olika branscher och kan därför snedvrider uppskattningen av den regionala tillväxten, eftersom branschstrukturen varierar starkt mellan olika regioner. Sedan finns problemet med att fördela omsättningen för företag med regional spridning. Detta görs nu schablonmässigt, vilket naturligtvis kan leda till felallokeringar.

Lönesumma

Lönesumman är en viktig delkomponent i BRP, genom att BRP kan beräknas genom att summera lönesumman med företagets driftsöverskott. Därför kan uppgifter om lönesumma vara en indikator på regional ekonomisk tillväxt, även om den bara utgör en del av BRP-utvecklingen.

Företagen redovisar lönesumman till skattemyndigheterna dels månadsvis som en klumpsumma för hela företaget i samband med inbetalningen av den preliminära skatten för de anställda. Dels redovisas lönesumman en gång per år på de så kallade kontrolluppgifterna, som ligger till grund för den anställdes skattedeklaration, och därför finns redovisad för varje anställd.

Den månadsvisa redovisningen är naturligtvis den snabbaste indikatorn, men lider av samma problem som omsättningsstatistiken, nämligen att lönesumman för företag med regional spridning på något sätt måste fördelas. Vissa sådana grova uppskattningar görs numera. Den årliga redovisningen ger däremot bättre förutsättningar för en regional redovisning, eftersom den görs för varje anställd. Den årliga lönesummestatistiken kommer dock ganska sent och kan därmed inte användas för att få en snabb indikator på utvecklingen.

I de fall där lönesumman kan fördelas till den region där personerna arbetar, så bör den samvariera ganska väl med BRP, som ju är en summering av vad som produceras i en viss region. Den årliga lönesummestatistiken är för övrigt en viktig källa vid beräkningen av BRP. Man kan dock inte ersätta BRP med lönesummestatistik eftersom andra poster också är viktiga i en BRP-beräkning.

Referenser

Befolkningsåret 2001

Demografisk rapport 2002:4
SCB

Spela roll

En bok om lokal o regional utveckling
Sveriges kommuner och landsting och Arena för tillväxt.

Regionernas tillstånd 2004

En rapport om tillväxtens förutsättningar i svenska regioner.
ITPS

Social Indicators

The EU and Social Inclusion
Tony Atkinson, Bea Cantillion, Eric Marlier, Brian Nolan

SCBs databaser**Lokala arbetsmarknader och förvärvsregioner**

Nya geografiska indelningar för regionala analyser.
Information från arbetsmarknaden 1991:7.
SCB och ERU

Analyser för regionalt utvecklingsarbete

En handbok med praktiska tips och metodexempel.
NUTEK

Starka regioner

För ökad konkurrenskraft och välfärd
Nutek 2004

Statsbudgetens regionala fördelning

Nutek 2000

En liten bok om tillväxt

ITPS, Nutek och Vinnova 2002

Regional tillväxt – för arbete och välfärd

Regeringens proposition 1997/98:62

En politik för regional tillväxt och livskraft i hela landet

Regeringens proposition 2001/02:4

Regionalpolitiska utredningens slutbetänkande

SOU 2000:87

Långtidsutredningen 2003/2004

Den regionala bilagan, bilaga 3

Regional ekonomisk tillväxt i Sverige 1986–2001

en studie av tillväxtens utveckling i Sveriges lokala arbetsmarknader
SCB och Vinnova 2002

Svenska klusterkartor

En statistisk inventering av kluster i Sverige 2002
CIND Uppsala universitet

Regionala tillväxtindikatorer

- teoretiska aspekter, begrepp och empiriska illustrationer
ITPS 2003

Den nya regionala utvecklingspolitiken

- Hur följa upp och effektutvärdera
ITPS 2004

ISSN 1653-316x Bakgrundsfakta
ISSN 1653-2333 Miljö- och regionalstatistik

Statistikpublikationer kan beställas från SCB, Publikationstjänsten, 701 89 ÖREBRO, e-post: publ@scb.se, telefon: 019-17 68 00, fax: 019-17 64 44. De kan också köpas genom bokhandeln eller direkt hos SCB, Karlavägen 100 i Stockholm. Aktuell publicering redovisas på vår webbplats (www.scb.se). Ytterligare hjälp ges av och Information och bibliotek, e-post: information@scb.se, telefon: 08-506 948 01, fax: 08-506 948 99.

Statistical publications can be ordered from Statistics Sweden, Publication Services, SE-701 89 ÖREBRO, Sweden (phone: +46 19 17 68 00, fax: +46 19 17 64 44, e-mail: publ@scb.se). If you do not find the data you need in the publications, please contact Statistics Sweden, Information and Library, Box 24300, SE-104 51 STOCKHOLM, Sweden (e-mail: information@scb.se, phone: +46 8 506 948 01, fax: +46 8 506 948 99).